

Adelens studehandel i renæssancen

Af cand.mag. Annemette Lycke

Da afvandingspumperne i Gammel Estrups enge blev standset i 2003, opstod der et behov for at finde ud af, hvordan engene er blevet brugt gennem tiderne. I mange år har det været en vedtaget sandhed, at den danske adel tjente mange penge på studehandel – måske allerflest i renæssancen fra cirka 1536 til 1660. Derfor satte Gammel Estrup, Jyllands Herregårdsmuseum, med delvis støtte fra Kulturarvsstyrelsen, en undersøgelse i gang, der skulle belyse adelens studehandel i perioden, og hvilken rolle engene spillede i den forbindelse.

I renæssancen byggede adelen en del store, pragtfulde borge eller nye tilbygninger til de eksisterende anlæg. Disse byggerier er blevet sat i forbindelse med de indtægter, der kom fra studehandlen. Denne artikel behandler ovennævnte temaer, nemlig engenes betydning for adelens studehandel, og om det var studehandlen, der finansierede renæssancens herregårdsbyggeri.

Kvægmarked i hollandsk by. Malet af Joh. Heinrich Roos (1635-1685). Statens Museum for Kunst

Markedet for studeeksport

I 1300-tallet blev Europa hærget af flere store pestepidemier, både befolkningerne i byerne og på landet blev ramt. Store landområder blev affolket, fordi mange døde eller flygtede ind til byerne. I 1400-tallet, da epidemierne var stilnet af, begyndte befolkningstallet i de vesteuropæiske byer igen at vokse. De mange mennesker skulle både have noget at leve af og råvarer til videreforarbejdning. På de bynære marker blev der derfor blandt andet dyrket hør til stof, krap¹ og vajd² til farvning, byg og humle til øl. Fåreuld blev også en vigtig ressource. Alle disse råvarer blev forarbejdet til varer, der kunne sælges og skaffe penge til at opretholde livet hos byens befolkning.

Efterhånden blev behovet for råvarer så stort, at det fortrængte de afgrøder, der kunne spises, og det blev i stedet nødvendigt at importere madvarer andre steder fra. Områderne, hvor det nuværende Polen og Ukraine ligger, udviklede sig til at blive Vesteuropas spisekamre. Derfra blev store mængder korn og levende stude eksporteret til de voksende byer længere vestpå.

I Danmark havde pesten også gjort et indhug i befolkningen. På landet manglede der arbejdskraft,

og megen jord lå uopdyrket hen. Der havde allerede i 1300-tallet været gang i eksport af huder og saltet, tørret oksekød fra Danmark til de vesteuropæiske byer. Via den slesvig-holstenske del af kongeriget bredte ideen sig om at opdrætte stude i Danmark. Studehold var ikke så arbejdskrævende som korndyrkning. De mange uopdyrkede marker kunne gøre nytte, og det store og vigtige kvægmarked i Wedel ved Hamborg kunne nås på forholdsvis kort tid.

Studene

Der findes ikke nogen racebeskrivelse af kvæg fra 15- og 1600-tallet. Der var forskel i størrelse og udseende, men når de skulle beskrives, blev kun farven og den egn, de kom fra, brugt som kendetegn. I Danmark var sjællandske stude mindre end såvel de skånske som de jyske.

Dyrene havde kun en skulderhøjde på ca. 90 til 125 cm, viser en udgravning med dyreskeletter fra 1200-tallet. Højden må formodes ikke at have ændret sig ret meget op mod 1600-tallet, da der ikke blev lavet målrettet avlsarbejde.

Der findes dog beretninger om, at der blev importeret frisiske køer og tyre til Danmark, blandt andet af Stygge Krumpen i 1536 og af Christian IV i 1604 og 1623.

Når de kommende avlstyre var blevet udvalgt blandt gårdens besætning af tyrekalve, blev resten kastreret. Efter et par år kunne de unge stude gøre nytte som trækdyr foran plov, harve eller vogn. Derefter blev de solgt enten til købmænd i byen, til godsejerne eller

Høst på eng ved herregården Bidstrup. Pontoppidans Danske Atlas IV (1698-1764).

kongens folk, der havde tilladelse til at købe de unge stude direkte på gårdene.

Adelens studekøb

I renæssancen blev opdræt og salg af stude en omsiggribende forretning for alle stænder i Danmark, hvor bønder, købmænd, præster, adel og konger deltog. Derfor blev der lavet mange love og regler for, hvem der måtte købe og sælge stude – og for, hvornår det måtte ske. Konge og adel havde i hele perioden det privilegium, at de måtte købe studene direkte fra stalden hos bønderne, hvilket det meste af tiden ikke var tilladt for andre. I flere perioder måtte bønderne dog selv tage til købstæderne og sælge deres stude. Fra adelens side blev der gjort forsøg på at få bønderne

til at opfodre stude som en del af deres betaling til godset, men oftest med et så dårligt resultat, at det hurtigt blev opgivet igen.

Godsernes engarealer

For at sikre vandforsyningen til voldgravene, der var en del af forsvaret af renæssancegodsernes hovedbygninger, lå godserne ofte i vådområder. Det betød, at der var store engarealer, der gjorde det muligt for godsejerne både at have marker til sommergræsning til stude og dyrke store mængder af hø til vinterfodringen.

Dog blev de våde enge ikke brugt til både afgræsning og høslæt. Grunden var, at de græssende dyr trådte engene op i tuer, og derved blev de umulige at færdes på for høstfolkene. Derfor var det nødvendigt at begrænse sig til én form for udnyttelse af de våde enge. Nogle godsejere fik gravet grøfter i deres enge for at kunne regulere vandmængden i både våde og tørre perioder. Metoden med brug af grøftegravning kom til Danmark med slesvig-holstenske godsejere, der købte godser nordpå. Afvandingegrøfter var en naturlig del af dyrkningen af jorden i marskegnene.

Høet kom ikke kun fra engene på godserne. Det kom også fra de marker, der ellers blev brugt til at dyrke korn på. Ofte blev markerne dyrket i to- eller trevangsbrug. Det vil sige, at markerne lå brak, eller lå hen med græs hvert andet eller tredje år. Da der også groede græs og ukrudt i kornet, kunne dyrene også græsse på disse marker, når kornet var høstet. Derved blev markerne også gødet på den nemmeste måde.

Adelens stude

Indtil starten af 1500-tallet var det almindeligt, at studene blev solgt til studehandlere i løbet af efteråret. Studene blev derefter drevet sydpå for at blive solgt videre i Slesvig-Holsten, hvor de overvintrede på stald. Om foråret blev de sat på græs i marsken og fik sul på kroppen. Når de var klar, vandrede studene videre sydpå til blandt andet de hollandske byer for at blive solgt med en god fortjeneste.

Krav fra blandt andet kongen om at fortjenesten ved staldfodring skulle komme Danmark til gode – og den fortsatte efterspørgsel på marskfedede stude fra kunderne – betød, at der skete en omlægning fra efterårssalg til forårssalg. Studene blev derefter staldet om vinteren i Danmark og vandrede sydpå i det tidlige forår, af og til både i sne og kulde.

Staldningen af studene var ikke en opfedning. Det drejede sig om at få dyrene til at overleve vinteren på en sådan måde, at de var i stand til at klare turen ned til sommergræsningen i marsken. I 1547 udstedte

Stude på vej mod syd. „Illustreret Tidende“ 1860.

Christian III en lov om, at kun det antal stude, der kunne fodres på eget foder, måtte staldes. Derfor var det kun de engrige godser, der kunne have mange stude på stald en hel vinter. En stud har brug for hø fra cirka to tønder land eng, hvis den udelukkende skal leve af det i en fem måneders vinterperiode.

Godsregnskaber fra tiden

På landsbasis findes der trykte regnskaber fra seks godser. De få andre, der stadig findes fra renæssancen, gemmer sig rundt omkring på forskellige arkiver i original udgave. De her benyttede trykte regnskaber spreder sig over en periode fra 1553 til 1663. Der er dog store huller i årrækkerne, men de kan alligevel give et indtryk af, hvor de seks godser havde deres hovedfortjeneste.

Tanggård gods

Godset lå på Østfyn i nærheden af Nyborg. I mange år var godset ejet af familien Rosenkrantz, men i 1500-tallet opstod der økonomiske vanskeligheder og arvestridigheder i familien. Christian III løste problemerne ved at dele godset og lægge det ind under godserne Løgismose og Elvedgård.

Tanggårds regnskaber strækker sig fra 1553 til 1559. Det er rekonstruerede pengeregnskaber, der blev lavet, mens arvestridighederne stod på, efter krav fra de kreditorer, der var involverede i sagen.

Hovedgården havde indtil 1568, hvor godset blev endeligt opløst, et tilliggende på 16 fæstegårde og et ukendt antal gårdsæder³ og gadehuse.⁴ Godsindtægterne kom fra salget af de råvarer, som fæstebønder

og lejere afleverede som betaling for gård- og husleje. Tanggård var en lille hovedgård og havde ikke nogen stor egenproduktion. Men to ting var specielle i forhold til de fem andre godser. Herregården havde egen båd til sildefiskeri, og skovene blev lejet ud til opfodring af oldensvin, hvis ejere boede så langt borte som i Vejle og på Lolland.

Stude spillede ikke den store rolle for Tanggårds økonomi. Af og til blev en afgift fra en fæstebonde betalt med en stud. I 1557 nævnes det, at der blev overført stude fra Hjelmso, der også tilhørte familien Rosenkrantz. I regnskabet ses det som udgifter til studenes pasning.

I 1553 blev der bygget en ny stald på Tanggård. Muligvis skulle den bruges til staldning af stude, men regnskabet giver ikke noget bevis for det. Til gengæld antydes det, at godset har haft en ko- og kviebesætning.

Der bliver ikke nævnt noget om, hvorvidt der hørte enge med til godset. Selv om der blev solgt hø, skete det ikke i store mængder. I perioden skete der ingen væsentlige forbedringer af jorden, som kunne have forøget afkastet.

Trøjborg gods

Godset ligger ca. 15 km fra Tønder i det daværende Slesvig, og hørte i renæssancen til det danske kongehus' besiddelser, fordi Dronning Margrethe I havde købt borgen i 1407. I 1566 fik Daniel Rantzau godset som len. I 1579 mageskiftede⁵ sønnen Peter Rantzau med Frederik II, således at han fik Trøjborg, og kongen

fik hovedgården Vamdrup. Da Peter Rantzau døde i 1602, bevirkede arvestridigheder, at hans brorsøn Godske Rantzau overtog Trøjborg.

Regnskaberne fra Trøjborg er driftsregnskaber, de dækker perioden fra 1579 til ca. 1660. Til godset hørte der ved mageskiftet 115 halve og hele fæstegårde og 14 selvejergårde, som godsejeren fik forkøbsret til. Fæstegodset bredte sig over to herreder.

Trøjborg havde meget store engområder, hvoraf en del lå langt fra hovedgården. Engene blev brugt til græsning og til at dyrke hø på. I 1600 var der ca. 362 hektar ager under plov og ca. 269 hektar eng. Allerede i 1664 var engarealet forøget med 52 hektar til ca. 326 hektar.

En overgang spillede studehandel en rolle på Trøjborg. I 1589 fik Peter Rantzau tilladelse til at opkøbe 200 stude i Danmark og drive dem ned til sit gods, hvor de skulle gå på græs om sommeren. 1594 fik han atter lov til at opkøbe 400 stude. Hvor stor fortjenesten var ved salget af studene, nævnes desværre ikke.

Om det var fortjenesten ved studehandel, der i 1579 gjorde det muligt for Peter Rantzau at sætte sine fæstebønder til at bygge sig en ny renæssanceherregård, vides af gode grunde ikke, da regnskaberne ikke dækker 1500-tallet. Men den voldgravsomkransede, slotslignende hovedbygning og den store stald- og ladegårdsbygning⁶ stod i hvert fald færdig i 1587.

1603-regnskabet viser, at det dette år gik helt galt med studehandlen. Studene blev købt for dyrt og solgt for billigt. Fortjenesten var kun på 52 rigsdaler for 96 solgte stude, hvilket ikke var ret meget sammen-

lignet med de fortjenester på mere end 10 rigsdaler per studepar, som dygtige studehandlere ellers fik. En grund til den dårlige handel kan være, at det var tiden efter Peter Rantzaus død, og før Godske Rantzau arvede godset.

Regnskabet viser, at udlejning af hovedgårdsengene gav en større fortjeneste end studehandlen. Selv salget af mejeriprodukter var bedre. Dog kom den største indtjening stadig fra fæstebøndernes betaling af afgifter til godsejeren.

I 1663 var fortjenesten ved udlejning af Trøjborgs enge – til såvel egne bønder som fremmede – steget med 2.466 rigsdaler i forhold til 1603. Udlejningsindtægterne var blevet de største poster i regnskabet. Indtægter fra studesalg var forsvundet helt, og indtægten fra forpagtningsafgiften af hollænderiet⁷ var steget til det dobbelte. Kornsalget var også blevet væsentligt større, men da tallene for kornsalget i 1603 ikke helt er til at regne med på grund af ejerskiftet, vides det ikke, i hvilket forhold tallene fra 1663 skal ses. Landgilden⁸ var ikke steget i forhold til 1603, men afgifterne fra fæstebønderne var stadig den største indtægtskilde.

Løvenholm/Gjesingholm⁹, Demstrup, Sødringholm og Skovgård

Disse fire godser kom alle i løbet af perioden fra 1609-27 i Rantzau-slægtens besiddelse. Slægtens stamhus var godset Breitenburg i Holsten. Godserne blev drevet ved hjælp af forvaltere, dog ikke Skovgård, der en overgang blev forpagtet bort. Løvenholm/Gjesingholm ligger i nærheden af Auning på Djursland.

Løvenholm/Gjesingholm. Foto: Karen Schacht.

Demstrup og Sødringholm ligger nordøst for Randers, og Skovgård ligger ved Jelling.

I 1609 købte Frantz Rantzau Gjesingholm, der var på ca. 440 tønder hartkorn. Efter hans død solgte arvingerne godset til deres farbror Gert Rantzau. Denne købte Demstrup i 1625, der da var på ca. 598 tønder hartkorn, og Sødringholm på ca. 273 tønder hartkorn. Hvornår Skovgård med dens ca. 410 tønder hartkorn kom i Gert Rantzaus besiddelse, vides ikke med sikkerhed. Men alle fire godser overgik til sønnen Christian Rantzau, da faderen døde i 1627.

Både Frantz og Gert Rantzau forøgede Gjesingholms størrelse ved køb og ved mageskifte med kongen. I 1627 var godset forøget til cirka 750 tønder hartkorn. Christian Rantzau sørgede for, at en større del af jorden blev gjort brugbar ved at rydde den for

Tegning af Demstrup fra 1900-tallet. Gengivet med tilladelse fra den nuværende ejer, Kirsten Harbo.

træer og buske, ved grøftning af de våde enge og ved at tage „gammelt“ jord i brug igen. Dette arbejde fik han sat i gang på alle de tre nordlige godser. Til gengæld svandt Skovgårds areal ind i Christian Rantzaus tid.

Gjesingholm og Demstrup blev drevet som studegodser i Christian Rantzaus ejerperiode.

På førstnævnte var der plads til 160 stude, men der var sjældent mere end 100 stude i stalden. Demstrup havde ifølge en inventarieliste¹⁰ to stalde med plads til henholdsvis 158 og 55 stude. Men først i 1642-43 kom antallet af stude fra Demstrup solgt i Holsten op over 100.

En opgørelse viser, at der i 1625-36 var over 200 stude på Demstrup. I årene 1653-54 steg antallet helt op til 272 i alt.

På ingen af godserne var alle studene ejet af Christian Rantzau. Han tjente nemlig penge på at udleje staldning til andre og mindske derved sin egen risiko. Der var flere forhold, der gjorde studehandlen til et risikabelt forehavende. I regnskaberne nævnes det flere gange, at studene blev ramt af sygdom i stalden eller på vandringerne sydpå. Der blev købt medicin til dyrene, men kuren lykkedes ikke altid. I 1634 døde 34 stude på Demstrup, og i 1649-50 gik der også en del dyr tabt, fordi de blev drevet mod syd sammen med syge stude fra Gjesingholm.

Fortjenesten ved studeavl var størst, når studene blev solgt direkte fra stald. Når det skete, kunne den komme op på 35% af salgsprisen. Drev Christian Rantzau folk selv dyrene sydpå, faldt fortjenesten til mellem 10 og 20%. Grunden var de øgede udgifter. Der skulle betales løn til studeførerne, foder til dyrene, told til kongen og den slesvigske hertug. Risikoen ved drivningen mod syd med dens fare for sygdom, overfald eller at nogle af dyrene stak af, gjorde det også mindre attraktivt at være ejer af dyr på vandring.

På Sødringholm var der en stald med plads til 48 stude, men godset blev i Christian Rantzau's tid forpagtet bort. Alligevel gjorde han en del for at lære fæstebønderne, hvordan de skulle forbedre deres jorde. I 1641 gav han for eksempel besked om, at der skulle graves grøfter på en bondes jord, for at der kunne blive sået korn. Det blev også undersøgt, om der kunne laves en mejerigård i Sødring. Endelig fik nogle husmænd udpeget noget hedejord, de selv kunne bryde og tilså.

Skovgårds hovedproduktion var korn, der for størstedelen blev brugt til fodring af stude, der stod på stald om vinteren. Også her var det oftest andres stude, der blev tjent penge på at opstalde. I 1638 var indtægten på staldning af 54 stude på 121 rigsdaler og 24 skilling. I regnskaberne giver studene den største kontante indtægt, men oplysningerne om udgifterne for staldningen mangler. Derfor giver det ikke et reelt billede af, hvor stor fortjenesten var. Hovedformålet med at eje Skovgård ser ud til at have været, at den skulle bruges som kortvarigt opholdssted for de stude, der var på vandring fra Rantzau's andre godser Demstrup og Gjesingholm til markederne sydpå.

Der blev ikke bygget nævneværdigt på nogle af Rantzauernes danske godser i deres ejerperiode ifølge regnskaberne. På Gjesingholm blev der bygget fem fag til studestalden i 1639, og den blev repareret i 1656, da den var ved at forfalde. I 1642-43 opførte Christian Rantzau hovedbygningens søndre fløj. På Demstrup blev der kun brugt penge på vedligeholdelse og reparationer. I 1640 blev der fra Breitenburg givet ordre til, at der skulle bygges en stald til 30 stude på Demstrup, hvis der kunne skaffes foder nok til dem. Om det blev gjort vides desværre ikke. På Sødringholm blev der lavet en del reparationer betalt af Christian Rantzau, selv om der stod i forpagterkontrakten, at det var forpagteren, der skulle betale for vedligeholdelsen af bygningerne. Heller ikke på Skovgård blev der bygget nyt, men regnskabet viser, at der var udgifter til håndværkere, reparationer og mindre forandringer.

Estrup/Gammel Estrup

Der er ingen tvivl om, at Eske Brock (1560-1625) var involveret i studehandel, og at der også på Gammel Estrup, dengang kaldet Estrup, var stude. Men hvor stort antallet var, kan der kun gisnes om. Der findes ingen regnskaber fra tiden, kun Eske Brocks dagbøger, hvor han fortæller, at han også handlede med stude og havde dem på sine godser. Dagbøgerne er fulde af notater om alle de forskellige handler, han indgik. Den 24. februar 1617 kom Peder Lassen fra Flensborg til Hevringholm og købte stude. I samme handel indgik studene på Estruplund. De to godser var en del af Eske Brocks omfattende besiddelser. Den 27. april 1617 fik Eske Brock en Niels Sørensen til at købe stude for sig. Det lykkedes ham at købe 11 stude, der kom til Hevringholm. I juni 1619 købte en

Udsnit af gobelin med motiv af Gammel Estrup i 1690'erne. Bestilt af Jørgen Skeel (1656-95). Foto: David Slater, Gammel Estrup, Jyllands Herregårdsmuseum

Mogens Nielsen stude i Vendsyssel til Eske Brock for 200 rigsdaler.

Der findes entydige beviser for, at Eske Brock byggede en ny stald- og ladegård på Estrup i sin tid, men der findes hentydninger i hans dagbøger. I december 1604 betalte han 10 rigsdaler til Mathias muremester¹¹ for at have bygget en hemmelighed¹² til det nye hus i ladegården. På en af gobelinerne i riddersalen på Gammel Estrup, Jyllands Herregårdsmuseum ses stald- og ladegårdsbygningerne, som det menes, at Eske Brock fik bygget.

Indtjening på studehandel

Denne lille undersøgelse, der blev kombineret med statistikker udarbejdet på baggrund af materiale, som andre har udgivet, giver ikke noget entydigt billede af, at det var adelens studehandel, der skabte deres store rigdomme i renæssancen. Det tyder i stedet på, at det først og fremmest var afgifterne fra fæstebønderne og en kombination af et meget alsidigt landbrug, der indrettede sig efter efterspørgslen, som var grundlaget for adelens formuer. Der findes undersøgelser, der viser, at produktionen af stude, korn og senere også en mindre produktion af smør skiftede forholdsvis hurtigt alt efter, hvor efterspørgslen var.

Dette blev kombineret med et dygtigt købmandskab, hvor direkte handel med udenlandske købmænd også indgik. Der var en del omrejsende købmænd fra både Tyskland og Holland, der kom til Danmark flere gange om året for at indhandle bl.a. stude og korn til videresalg på markederne i deres hjemlande. At mange

godsejersønner havde været på studieophold i udlandet som unge, kom dem til gode, når de arvede godserne. De kunne tale med købmændene uden mellemmand, og de kendte selv de udenlandske markeder.

De gode konjunkturer for salg af landbrugsvarer spillede en stor rolle for den økonomiske formåen i renæssancen. Holland havde sin gyldne tidsperiode i 1500- og 1600-tallet og var i lang tid et næsten umætteligt marked. Det var bl.a. hollænderne, der stillede krav om at få kød fra stude, der var fedet op i marsken. Dette bevirkede som nævnt, at danskerne staldfodrede deres stude vinteren før, turen gik ned til sommergræsningen i marsken. Kontakten til de hollandske markeder betød også, at danskerne havde mulighed for at købe varer derfra. Bl.a. ændrede moden sig en overgang i hollandsk retning til enkle, mørke dragter med hvide kraver, smykket med guld og perler. Eske Brocks og Christence Vifferts helportrætter i Gammel Estrup, Jyllands Herregårdsmuseums renæssancesal viser tydeligt indflydelsen fra hollandsk mode i 1600-tallet.

For nogle godsejere spillede studene en rolle for deres indtjening, men ikke på nogen overvældende markant måde. Studeopdræt og -handel var en usikker branche, der krævede risikovillig kapital. Derfor har det kun været de økonomisk stærkeste godsejere, der kunne tjene mange penge på handlen og sandsynligvis kun i en kortere periode, fordi efterspørgslen ændrede sig. Samtidig krævede et stort studeopdræt også store engarealer til dyrkning af hø. Det var der heller ikke på alle godser.

Det ser ud til, at kapitalen til godsbyggeriet i renæssancen ikke kun kom fra studehandlen. Men det kræver en meget større undersøgelse, at få de økonomiske baggrunde for adelens byggeri i renæssancen ordentlig belyst.

Noter

- 1 Krappplanter farver rød i forskellige nuancer alt efter, hvordan stof eller garn bliver efterbehandlet.
- 2 Af planten vajd kan der udvindes blå farve.
- 3 Gårdsæder: Person, der af en gårdejer, har fået overladt brugen af en jordlod mod at hjælpe til med dyrkningen af gårdens jord.
- 4 Jordløst hus på landet.
- 5 Aftale om at bytte sin egen faste ejendom med en anden mands ejendom.
- 6 Avlsgård på herregård.
- 7 Det var hollænderne der bragte mejeribrug til Danmark, derfor blev det i starten kaldt hollænderi.
- 8 Fæsternes årlige betaling af afgift i penge eller naturalier til ejeren.
- 9 I 1674 ændrede Rantzauerne Gjesingholms navn til Løvenholm. Navnet menes at skyldes, at Rantzauernes har en løve i deres våben.
- 10 Liste over alt inventar, inklusiv bygninger.
- 11 Mathias murermester var i en lang periode tilknyttet Gammel Estrup ved ombygninger.
- 12 Datidens toilet, der var bygget uden på ydermuren.

Litteratur:

- *Danske Slotte og Herregårde. Anden udgave.*
Aage Roussell (red.), Kbh. 1963.
- Enemark, Poul: *Dansk oksehandel 1450-1550.*
2 Bind. Aarhus 2003.
- Frandsen, Karl-Erik: *Okser på vandring.* Kbh. 1994.
- Fussing, Hans H.: „Gjessingholm 1609-1663“ i *Historisk Tidsskrift.* Axel Linvald (red.), Kbh. 1934-36.
- Fussing, Hans H.: „Skovgaards drift i Christian Rantzaus ejertid 1635-1663“. *Jyske Samlinger.* Svend Aakjær (red), Kbh. 1935-36.
- Fussing, Hans H.: „Demstrup og Sødringholm 1625-63“ i *Jyske Samlinger.* Svend Aakjær og Helge Søgaard (red.), Kbh. 1937-38.
- *Gammel Estrup.* Frits Nicolaisen (red.), Randers 1993.
- Gijsbers, W.: *Kapitale ossen (1300-1750).* Hilversum 1999.
- Hornbeck, Knud: *Tanggård gods 1553-1559. Adelig godsdrift i Danmark i det 16. århundrede.* Odense 1980.
- *J. P. Trap Danmark. Femte udgave.* Niels Nielsen m.fl. (red.), Kbh. 1968.
- Juul, S.B.: *Geographie over Kongeriget Dannemark.*
Kbh. 1816.
- Richardt F. og Becker T. A: *Prospekter af danske Herregaarde,* Bd.3, Kbh. 1846-7.
- Schultz Hansen, Hans: „Hovedgårdsdrift eller jordrente? System og økonomi på Trøjborg gods 1579 - ca. 1660“. *Bol og By. Landbrugshistorisk tidsskrift.* 1986:1.

Ved fortællefestivalen
2005 brugte fortællerne
genstande fra udstil-
lingen „Herregårdsjagt
gennem 500 år“.
Foto: Kirsten Nijkamp

